

Jakso 3:

Tunnusmusiikkia

Minun nimeni on **Janne Nokki** ja työskentelen Tullimuseon museonhoitajana. Vastaan Tullissa muun muassa museonäyttelyjen tuottamisesta, kokoelmien ylläpidosta ja historiajulkaisuista. Tullimuseo kerää ja tallentaa Suomen tullin historiaa ja perinnettä. Museon näyttelyt ovat vuodesta 1993 olleet Suomenlinnassa. Näyttelyt ovat avoinna yleisölle kesäaikaan, ja niihin on vapaa pääsy.

Tullimuseo avasi kesällä 2021 näyttelyn, joka kertoo Tullin ja tupakan vuosisataisesta yhteisestä historiasta. Näyttely on avoinna kahtena kesänä vuosina 2021 ja 2022.

Tupakkaan on vuosisatojen ajan liitetty erilaisia kulttuuria merkityksiä, mutta myös erittäin merkittäviä taloudellisia arvoja. Näyttelyssä ”**Himoitut lehdet**” pureudutaan tupakkatuotteisiin kulutuksen, verotuksen ja salakuljetuksen näkökulmasta.

Tämä podcast koostuu viidestä jaksosta, joissa käsitellään tätä erikoislaatuista ja laaja-alaista yhteiskunnallista ilmiötä ja sitä, millaisena se on näyttäytynyt eri aikoina tavaraviranomaisen työn kannalta. Tullitoimintaa on ollut Suomessa jonkin verran kauemmin kuin tupakkaa.

Tullille ei tunnetusti mikään inhimillinen ole vierasta. Tullin työ on aina tapahtunut keskellä yhteiskuntaa, kun raha ja tavara vaihtavat omistajaa rajojen yli.

Ensimmäisessä osassa kerron tupakan tulosta Suomeen, sen kulutuksesta ja verotuksesta vuoteen 1808 saakka. **Toisessa** jaksossa puhun tupakasta autonomian aikana, jolloin Suomi oli osa Venäjän keisarikuntaa. **Kolmannessa** jaksossa käsittelen 1900-luvun tupakointia ja sen verottamista itsenäisessä Suomessa. **Neljäs** osa pureutuu aikaan, jolloin tupakan terveyshaitat alkoivat yhä enemmän vaikuttaa viranomaistoimintaan. **Viidennessä** ja viimeisessä osassa tarkastellaan tupakan salakuljetuksen rajua kasvua viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana.

Tämä on podcast-sarjan **kolmas osa**. Tällä kertaa tarkastelen tupakoinnin lisääntymistä ja sitä koskevia valtiovallan toimia 1900-luvulla, jota voidaan pitää todellisena savukkeiden vuosisatana.

Tervetuloa matkalle Tullin ja tupakkakasvin historiaan, josta ei todellakaan yllättäviä ja dramaattisia käännteitä puutu.

Tunnusmusiikkia

1900-luvun alun Suomessa tupakan kulutus sekä tuotanto olivat kovassa kasvussa. Samoin kasvoivat valtion tupakasta saamat tuotot. Monessa Euroopan maassa oli 1600-luvulta lähtien ollut valtiollinen tupakkamonopoli. Ruotsissa oli kokeiltu tupakkamonopolia 1600-luvulla, ja sellainen perustettiin uudelleen vuonna 1915.

Suomessa omaa monopolia ehdotettiin uudelle yksikamariselle eduskunnalle vuonna 1907. Perusteluna oli, että valtio tarvitsi välttämättä lisää tuloja. Tämä onnistuisi, jos kaikki tupakan valmistuksesta ja myynnistä syntyvät tulot menisivät suoraan valtion kassaan. Samalla mahdollinen verokin olisi tullut kannetuksi helposti jo tehtaassa.

Esitykset tupakkamonopolista tai tupakaan valmisteverosta eivät edenneet, koska Venäjän hallitsija ei vahvistanut niitä, kuten ei muitakaan Suomen eduskunnassa tuolloin säädettyjä lakeja. Ajatukseen voitiin palata vasta, kun Suomi oli itsenäistymässä Venäjästä. Vuonna 1917 maan hallitus päätti, että voimaan tulisi pian alkoholin kieltolaki, jonka eduskunta oli jo aiemmin hyväksynyt. Vero- ja tullitulot uhkasivat supistua, eli oli pakko keksiä jotakin, millä korvata tulojen menetys.

Kun Suomi itsenäistyi, kauppaja- ja veropolitiikkaan tuli lisää liikkumavaraa. Jouduttiin kuitenkin toteamaan, ettei nuorella valtiolla ollut varaa lunastaa tupakkateollisuutta omakseen, joten tyydyttiin sen sijaan säätämään tupakkavalmistevero. Se tuli voimaan keväällä 1919, hetkeä ennen alkoholin kieltolakia.

Kotona kasvatettavaa tupakkaa ei enää nähty ongelmana verotuksen kannalta. Kun ihmiset olivat siirtyneet käyttämään yhä enemmän tehdasvalmisteisia tupakkatuotteita, kotiviljely oli entisestään supistunut. Katsottiin, että kotona kasvatettu tupakka voisi hyvin jäädä verosta vapaaksi.

Valmisteveroa oli pitkään vastustettu, koska ajateltiin, että tupakkaa ryhdyttäisiin heti salakuljettamaan Venäjältä. Aivan kuten oli tapahtunut 1700-luvulla, venäläistä tupakkaa voitaisiin myydä kotiviljelmillä kasvatettuna suomalaisena tupakkana, josta ei tarvinnut maksaa veroa. Historian kulku puuttui peliin ja poisti huolenaiheen. Venäjän vallankumouksen jälkeen venäläistä tupakkaa ei enää tuotu Suomeen missään muodossa, laillisesti tai laittomasti, sillä Venäjän oma tupakantuotanto oli romahtanut.

1920-luvulla suomalaisten todettiin suosivan turkkilaista, kreikkalaista tai amerikkalaista tupakkaa. Enää ei ollut kiinnostusta kotimaisen kessun makuiseen venäläiseen mahorkkaan.

Tupakan valmistevero kohdistui niin maahan tuotaviin kuin Suomessa valmistettaviin tupakkatuotteisiin. Raakatupakkaa ei verotettu, vaan siitä kannettiin vain tullimaksu. Lisäksi määrättiin, että raakatupakkaa saivat tuoda maahan vain tupakkatehtaat. Muilta se oli kielletty.

Uutta tupakkaveroa arvosteltiin usein eduskunnassa. Tupakan verotuksen moitittiin kohdistuvan raskaimmin juuri vähävaraisiin. Koska tupakka ei kritikoiden mukaan ollut mikään ylellisyystavara, sitä oli verotettava kevyemmin ja kohdistettava tullimaksut ja verot varsinaisiin ylellisyystuotteisiin.

Tupakkavalmistevero annettiin luontevasti tullilaitoksen tehtäväksi. Olihan Tulli kerännyt jo aiemmin tupakasta suostuntamaksua ja sittemmin myös tullauksen yhteydessä maksettavaa tuontimaksua. Tullihallitukseen perustettiin vuonna 1919 valmisteverokonttori. Tullikamarien tullitarkastajat tai tullinhoitajat valvoivat itse alueensa tupakkatehtaita. Heitä kutsuttiin tupakkakontrollööreiksi. Aivan kuten edellisillä vuosisadoilla valvonnan kohteena oli maahantuotu raaka-aine ja siitä jalostettujen tuotteiden määrä.

Verotus ja sen valvonta saatiin hoidettua varsin kevyellä organisaatiolla. Tullin tupakkakontrollöörejä oli yhdeksän, ja he hoitivat tehtävää muun virkansa ohessa. Tullimaksu ja valmisteista kannettava vero olivat siis hyvin monella tapaa osa yhtä ja samaa kokonaisuutta.

Pakkauksiin kiinnitettävillä veromerkeillä valvottiin sitä, että kaikista Suomessa myytävistä tupakkatuotteista oli kannettu valmistevero. Niistä piti näkyä, paljonko pakkauksessa oli tuotteita ja paljonko niistä maksettiin veroa. Veromerkin oli tarkoitus toimia sinetin tavoin sitten, että pakkausta ei pystynyt avaamaan merkkiä rikkomatta. Näin voitiin varmistua siitä, että pakkaukset pysyivät koskemattomina ja kaikki niihin pakatut savukkeet myytiin verollisella hinnalla. Tämäkään ei ollut uusi keksintö, sillä tupakkapakkauksiin sinetillä kiinnitettävät leimoja oli käytetty jo 1700-luvun tupakkaveron aikana.

Kun valmisteveroa oli kannettu vuoden verran, Kauppalehti haastatteli Hämeenlinnan tullikamarin tupakkakontrollööriä. Hänen mukaansa joitakin käytännön hankaluuksia oli ilmennyt. Veromerkkien kiinnittäminen pakkauksiin aiheutti ongelmia sikarikaupassa, sillä kauppiat myivät niitä yleensä laatikoista yksitellen. Niinpä jokaiseen sikariin olisi pitänyt kiinnittää veromerkki erikseen, mikä aiheutti paljon kustannuksia. Kontrollööri katsoi myös, että vero nosti tupakan hintaa turhan paljon, minkä vuoksi ihmiset siirtyivät viljelemään tupakkaa mieluummin itse. Kotona viljelty tupakka taas oli verosta vapaata, joten se ei tuottanut valtiolle rahaa. Kontrollöörin mielestä valtion olisi myös pitänyt suosia kotimaisen raaka-aineen käyttöä asettamalla ulkomaiselle raaka-aineelle nykyistä korkeammat tullimaksut.

Pian osoittautui, ettei valtiolla tosiaan ollut varaa kustantaa tupakkaveronauhojen painatusta. 1920-luvulla käytännöksi vakiintui, että tupakkatehtaat kustansivat ja kiinnittivät nauhat valmistamiinsa pakkauksiin itse lopputarkastusta tehdessään. Tullihenkilöstöä ei paikalla tarvittu.

Kun tupakkavero oli säädetty vuonna 1919, tupakkatehtaiden tuotteiden vientiä ulkomaille haluttiin edistää, jotta ne eivät olisi kärsineet tuotteille kotimaassa määrätystä verosta. Tehtaille myönnettiin oikeus saada tullimaksu takaisin, jos tuontiraaka-aineesta valmistetut lopputuotteet vietiin ulkomaille. Hakemuksen liitteenä piti olla tullauslasku. Tupakkatuotteet piti viedä vähintään 10 kilon erissä, ja tullivirkamiehen tuli olla läsnä niitä pakattaessa, eli 1700-luvun käytäntöjä ei ollut täysin unohdettu. Käytännössä suomalaisten tupakkatuotteiden viennistä ei koskaan muodostunut kovinkaan laajaa.

Vuosien 1910–30 välillä koko maailman tupakkasato kaksinkertaistui. Kasvun syynä oli kaikkialla kasvava savukkeiden tuotanto. Kärjessä kulkivat johtavat teollisuusmaat. Tuona aikana esimerkiksi Englannissa savukkeiden kulutus nelinkertaistui ja Yhdysvalloissa lähes kuusinkertaistui. Suomessa oltiin mukana samassa kehityksessä. Vuonna 1905 täällä poltettiin savukkeita henkeä kohti 252 ja vuonna 1914 henkeä kohti 559. 1920-luvun lopulla savukkeiden vuosikulutus oli jo yli tuhat savuketta henkeä kohden.

Valmisteverotus ainakin osittain johti tupakanvalmistuksen keskittymiseen. Vielä itsenäisyyden alussa maassa oli parikymmentä tupakkatehdasta. 1920-luvun puolivälissä niitä oli enää alle kymmenen. Pienet tehtaat lopettivat, ja isommat toimijat ostivat pienemmät.

1920-luvulla tupakan verotus Suomessa oli kansainvälisesti yhä verrattain kevyttä, vaikka veroa kritisoitiinkin liian korkeaksi ja kotimaan tupakkateollisuuden katsottiin olevan korkeiden tullien ja verojen vuoksi uhattuna. Joidenkin tehtaiden kerrotaan myös lopettaneen verotuksen vuoksi.

Koska tupakan hinnat Suomessa olivat naapurimaita halvempia, tupakkatuotteiden laajamittaista salakuljetusta ei ollut. Valmiiden tupakkatuotteiden laillinen maahantuontikin oli suorastaan marginaalista. Suomessa kulutettu tupakka oli suomalaisten tehtaiden valmistamaa, ja tehtaat olivat itse tuoneet ulkomailta tarvitsemansa raaka-aineen.

Tupakka oli kiinteä osa suomalaista elinkeino- ja teollisuuspolitiikkaa. Valtiovalta tahtoi tukea jalostuselinkeinoa ja sai siitä samalla verotuloja.

Kun tupakkaveroa alettiin 1930-luvun alussa korottaa, alkoi tupakan salakuljetus laivoissa lisääntyä. Tuolloin ainakin Tullin takavarikoiman tupakan määrä lisääntyi. Salakuljetusta harjoittivat ennen kaikkea merimiehet. Myös Tullimuseon näyttelyssä Himoitut lehdet on esillä erilaisia kätkötapoja, joita paljastettiin laivoista 1930-luvulla.

Venäjän raja oli ja pysyi lähes suljettuna, joten sieltä ei tupakkaa enää tullut, ei raakana eikä valmistettuna.

Tupakkatuotteiden kulutus alkoi 1930-luvun alussa jopa laskea. Yhtenä syynä oli kansainvälinen talouslama, jonka vuoksi kansalaisten käytettävissä oli aiempaa vähän rahaa. Laman vuoksi myös veroja korotettiin.

Selvittyään lamasta valtio tahtoi uudistaa tupakan ja muun valmisteverotuksen painopistettä ja siirtää sitä pois tullimaksuista valmisteverojen puolelle. Näin pääosin kotimarkkinoille tuotteitaan valmistavat tupakkatehtaat olisivat saaneet raaka-aineensa entistä edullisemmin.

Vuonna 1938 tupakkaveron hallinnointi siirtyi Tullilta pienelle erilliselle leima- ja valmisteverokonttorille. Tulli kuitenkin yhä verotti maahan satunnaisesti tuodut tupakkatuotteet ja valvoi tehtaiden raaka-aineen tullausta ja raaka-ainevarantoja. Ennen savukkeiksi jalostamista tupakanlehtiä säilytettiin pitkään tehtaiden tullittomissa varastoissa.

Pian toinen maailmansota alkoi vaikeuttaa ulkomaisen raaka-aineen saatavuutta. Lisäksi sota aiheutti paljon menoja, joten tupakkaveroon oli tehtävä useita kiristyksiä, kuten muihinkin veroihin. Tupakkatuotteiden myyntiä oli säännösteltävä, jotta niitä olisi riittänyt kuluttajille. Jatkosodan aikana suomalaisia alettiin kannustaa laajaan tupakan viljelyyn. Nyt oli olosuhteiden pakosta tyydyttävä kotimaiseen raaka-aineeseen. Jonkin aikaa muun muassa piipputupakkaa valmistettiin Suomessa kasvatetuista lehdistä, koska ulkomaista raakatupakkaa oli vaikea saada.

Toisaalta sota-aika lisäsi tupakan ja nimenomaan savukkeiden kysyntää. Valtio muun muassa jakoi sotilaille päivittäiset tupakka-annokset. Vaikka kaikki eivät polttaneet, rintamaoloissa tupakkaa käytettiin usein vaihtokaupan välineenä. Heti sodan jälkeen suomalaisten tupakointi oli huipussaan. 76 prosenttia suomalaismiehistä tupakoi. Myös naisten tupakointi oli lisääntynyt sotavuosina, mutta oli edelleen huomattavasti miehiä vähäisempää, 13 prosenttia.

Tupakkatuotteiden säännöstely purettiin vuonna 1949. Tämä osoittaa, kuinka tärkeänä tupakkaa pidettiin. Esimerkiksi suomalaisten toisen ulkomaisen suosikkinautintoaineen eli kahvin säännöstely jatkui vielä vuoteen 1955 saakka. Tullin rooli säännöstelytaloudessa oli valvoa, että maahan tuotavilla tavaraerillä oli vaadittava lisenssi eli tuontilupa.

Heti kun raakatupakkaa alkoi 1940-luvulla jälleen saada maailmalta, Suomen tupakkatehtaat toivat sitä maahan enemmän kuin koskaan. Ne investoivat uusiin koneisiin ja kasvattivat savukkeidensa tuotantoa. Samalla valtion saamat tulot tupakasta lisääntyivät.

Kohta kukaan ei enää halunnut kotimaisesta raakatupakasta valmistettuja tuotteita. Samaan aikaan amerikkalaismallisten savukkeiden aalto pyyhkäisi läpi koko läntisen Euroopan. Amerikkalaistyyppisten savukkeiden raaka-aineeksi tarvittiin kellertävää virginiatupakkaa, joka ei Suomen olosuhteissa menestynyt. Samalla tulivat suosituiksi kansainväliset amerikkalaiset savukemerkit, joita kohta alettiin valmistaa Suomessa lisenssillä. Nurkantakaiset tupakkaviljelmät katosivat maaseudulta, sillä sellainen oli kaukana trendikkästä.

Sodanjälkeisinä vuosikymmeninä savukkeiden poltto alkoi edustaa amerikkalaista yltäkylläistä elämäntapaa, hyvinvointia ja vaurastumista. Tupakkamainonta laajeni entisestään ja vetosi erityisesti nuoriin. Tupakkatehtaat käyttivät runsaasti varoja tuotteidensa markkinointiin ja kopioivat kansainvälisiä markkinointitapoja.

Amerikkalaisuuden vetovoimaa edustavia 1960-luvun mainoselokuvia on myös mahdollista nähdä Tullimuseon näyttelyssä Himoitut lehdet.

Vaikka tupakoitsijoiden määrä ei enää lisääntynyt vaan väheni, tupakoitsijaa kohden kulutetut määrät kasvoivat. Savukkeita voitiin tuottaa entistä enemmän, kun prosessi koneellistui. 1960-luvulla kaikki raakatupakan käsittelyvaiheet oli koneistettu.

1960-luvulla noin 90 prosenttia Suomeen tuotavasta raakatupakasta käytettiin savukkeiden valmistukseen. Suurin osa oli tuotu USA:sta, Kreikasta ja Turkista. USA pysyi tupakanlehtien tärkeimpänä alkuperämaana.

1960-luvun alussa Suomessa oli seitsemän tupakkatehdasta. Lukumäärä ei tästä enää kasvanut, vaan suunta oli laskeva. 1980-luvulle tultaessa tehtaita oli enää kolme: Amer-Tupakka, Rettig-Strengberg ja Suomen Tupakka.

1950-luvun alussa tavaratuonnin säännöstely ruokki vielä salakuljetusta. Kun muiden kauppatavaroiden salakuljetus alkoi tuonnin vapautumisen jälkeen vähentyä, siirtyi salakauppa joksikin aikaa tupakkatuotteisiin. Myös 1950-luvulla salakuljetuttua tupakkaa tuli maahan enimmäkseen rahtilaivoissa. Salakuljetuksessa ja salakaupassa liikkui nyt etenkin amerikkalaisia savukkeita.

Merimiesten salakuljetusta hillitsi kuitenkin heille 1950-luvulla myönnetty laajennettu tulliton tuontioikeus, jonka perusteella he saivat tuoda maahan tullittomasti tietyn arvon verran tavaroita, myös savukkeita.

Salakuljetuksen pienenemiseen vaikutti lisäksi tupakan vähittäismyyntihintojen lasku. Kolmas salakuljetusta ruokkiva tekijä poistui, kun Suomessa valmistettujen savukkeiden laatu parani ja ne kelpasivat paremmin kansalle.

Ulkomaanliikenteen muonitustavarat olivat jo kauan olleet tullittomia ja verottomia. 1960-luvulla laajeni niin kutsuttu verovapaa taxfree-myynti, joka sallittiin laiva- ja lentomatikustajille. Samalla suomalaisten ulkomaanmatkailu lisääntyi huomasti. Tämä lisäsi verotonta myyntiä. Melkoinen osa Suomessa kulutetuista tupakkatuotteista oli pian peräisin autolauttojen tai lentokenttien verovapaista myymälöistä. Matkustajien taxfree-myynti kasvoi 1970-luvulla niin suureksi, että sillä oli merkitystä jopa laiva- ja lentoyhtiöiden tuloksen kannalta.

Tulli- ja verovapaan yksityisen matkustajatuonnin rajana oli jo pitkään ollut 200 savuketta. Esimerkiksi vuonna 1968 annettujen Tullin matkustajamääräysten mukaan matkustaja sai tuoda tullittomasti ja verottomasti 200 savuketta tai 250 grammaa muita tupakkatuotteita. Jos matkan kesto oli alle 24 tuntia, määrä oli pienempi.

Matkustajien verottoman tuontirajan ylittävä tupakkatuotteet oli aina tullattava, ja niistä oli maksettava mahdolliset tullit ja valmisteverot. Tulli- ja verovapaan matkustajatuonnin ehtona oli, että tavara meni henkilön tai hänen perheensä omaan käyttöön, ei myyntiin tai elinkeinotoimintaan. Verottomasti ostettuja tupakkatuotteita sai tuoda myös lahjaksi.

Taxfree-tuotteita ei voinut myöskään laivoista, lentokoneista tai lentokentiltä ostaa rajattomasti. Vuonna 1969 voimaan tullut pohjoismainen muonitus sopimus sääteli Pohjoismaiden välisessä liikenteessä myytävien verottomien tuotteiden määriä.

Sopimuksen mukaan taxfree-myymlän pitäjän tuli huolehtia siitä, ettei ostajalle myyty enempää kuin mitä määräraahan sai viedä verottomasti. Tilitykset tästä muonitusmyynnistä piti toimittaa tulliviranomaisille matkan päätyttyä. Samoin tullilaitokset valvoivat laivaan lastattavien myytäväksi tarkoitettujen muonitustavaroiden määriä. Taxfree-myyntissä esiintyi joskus laajempia väärinkäytöksiä. Vuonna 1977 paljastui tapaus, jossa laivayhtiön johtaja oli vuosien ajan väärentänyt asiakirjoja ja myynyt muonitusvarastostaan verovapaita savukkeita maihin.

1960-luvulla yksinomaan tupakkavero oli noin viisi prosenttia valtion tuloista, eli se oli merkittävä tulonlähde. Vuonna 1964 tupakkatuotteista alettiin kantaa myös liikevaihtoveroa.

1960-luvulla Suomi liittyi mukaan kansainväliseen vapaakauppaan, mikä tarkoitti tullimaksujen alentamista tai poistamista kokonaan. Tullittomuus koski vain määrättyiltä vapaakauppa-alueilta tulevia tavaroita, ei kaikkia tavaroita. Koska tullien merkitys valtion tuloihin supistui, painopiste siirtyi muuhun verotukseen, johon vapaakauppaan siirtyminen ei vaatinut vastaavia alennuksia.

1960-luvun lopulla päätettiin siirtää valmisteverokonttori jälleen osaksi Tullihallitusta, johon se oli kuulunut 30 vuotta aiemmin. Tavoitteena oli eri tuotteiden valmisteverotuksen yhdenmukaistaminen. Mukana oli muitakin näkökohtia. Valmisteverotuksesta oli tullut osa uudentyyppistä kotimaisen tuotannon suojelua. Valtiovalta muun muassa hyvitti yrityksille niiden tuomien raaka-aineiden hintoja. Mutta vähintään yhtä iso syy valmisteverotuksen siirtämiselle Tulliin oli valtiovarainministeriön tuolloisessa sisäisessä osastojoossa.

Vuonna 1974 kotimaan valmisteverotus siirtyi Tullihallitukselta kokonaan alueille eli piiritullikamarien tehtäväksi. Ne keräsivät tupakkaveron tupakkatehtailta samaan tapaan kuin tullikamarien

tupakkakontrollöörit 1920–30-luvulla. Piiritullikamarit valvoivat myös useita muita tulli- ja veroetuja, joten teollisuuden verotus- ja valvontatehtävä oli varsin luontevaa hoitaa Tullissa.

Tupakkatuotteita salakuljetettiin 1960- ja 70-luvuilla jonkin verran, mutta takavarikoidut määrät eivät enää yltäneet 1950-luvun alun tasolle. Salakuljetus ei ollut laajaa eivätkä määrät kovin isoja. Vuoden 1977 muonitustapaus lienee jäänyt yksittäistapaukseksi.

Kun 1970-luvun lopulla tupakan valmisteverotusta kiristettiin, tämä lisäsi Tullin takavarikoimien tupakkatuotteiden määrää. Vuonna 1977 toteutettu veronkorotus siis selvästi lisäsi salakuljetusta, mutta vain joksikin aikaa. Takavarikoidut määrät pienenivät 1980-luvun alussa nopeasti. Tästä voi tietenkin tehdä kaksi päinvastaista tulkintaa: joko valvonta heikkeni tai sitten valvottava ongelma pieneni. Vielä rajummin Tullin tupakkatakavarikot vähenivät 1980-luvun lopulla. Tupakkatuotteita takavarikoitiin vuosittain enää kymmenesosa 1970-luvun tasosta.

Selityksiä tähän voivat olla suomalaisten elintason nousu ja kohtuulliset veroratkaisut, mutta varmasti myös entisestään kasvava ulkomaanmatkailu ja matkojen yhteydessä tapahtuva tupakkatuotteiden taxfree-myynti. Samaan aikaan myös tupakointi väheni entisestään. Tähän puolestaan olivat syynä tupakasta 1950-luvulta lähtien paljastuneet vakavat terveystaitat.

Kun veroja korotettiin, siirryttiin myös edullisempien tupakkatuotteiden käyttöön. Tällaisia olivat 1970-luvulta lähtien itse käärittävä irtotupakka, jonka kanssa käytettävästä savukepaperista oli kyllä kannettu tupakkaveroa jo vuosikymmenten ajan. Tämän vuoksi irtotupakan valmisteveroa kiristettiin 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa tuntuvasti savukkeisiin nähden. Muuten tupakkaveron osuus valtion verotuloista pieneni aiemmasta. Kun osuus oli vielä 1960-luvulla ollut noin viisi prosenttia, 1980-luvun lopulla osuus oli enää reilut kaksi prosenttia. Syynä tähän ei kuitenkaan ollut veron pieneneminen, vaan valtion tulojen ja menojen kasvu.

Muuten Suomen tupakkamarkkinat pysyivät jokseenkin ennallaan. Kotimaiset tupakkatehtaat toivat maahan raakatupakan, josta ne valmistivat jokseenkin kaikki markkinoilla myytävät tupakkatuotteet. Käytännössä valtiolta päätti tupakkatuotteiden hinnoista, koska sen määritteli pitkälti vero. Myös tulopoliittisissa kokonaisratkaisuisa eli tuporatkaisuisa valtiovallan ja etujärjestöjen kesken sovittiin tupakkatuotteiden verotuksesta. Tulli pani päätökset toimeen käytännön tasolla. Tehtävä oli varsin yksinkertainen, koska tupakkatehtaita oli vain kolme. Verotuksesta huolehtivat paljolti tupakkatehtaat itse, mutta koska vero oli lisätty tupakkapakkausten hintaan, ne saivat sen ikään kuin takaisin myynnissä.

Tupakkatehtaissa työskenteli 1990-luvun alussa vielä toistatuhatta henkeä. Tupakkapolitiikka oli yhä elinkeinopolitiikkaa. Tupakkaveroa alennettiin myös aika ajoin 1980-luvulla teollisuuden tukemiseksi.

Tulli verotti myös laittomasti maahantuodut tupakkatuotteet sekä matkustajien tuomat tupakkatuotteet silloin, jos ne ylittivät verottoman tuonnin maksimimäärän.

1980-luvun lopulla Euroopan integraatio tiivistyi, ja suunnitelmassa oli verovapaan myynnin merkittävä väheneminen useissa maissa, kun tulli- ja verorajoja oltiin poistamassa valtioiden väliltä. Euroopan yhteisö tähtäsi verovapaan myynnin poistamiseen, koska tupakkatuotteita saattoi ostaa verollisena entistä helpommin toisista jäsenmaista.

Kiitokset mielenkiinnosta. Minä olen Janne Nokki, ja tämä oli Tullin ja tupakan historiaa käsittelevän podcast-sarjan kolmas jakso. Seuraavassa jaksossa käsittelemme tupakan vaikutuksia terveyteen.

Tunnusmusiikkia